

Nicolae Constantinescu
nicconstantinescu@yahoo.com

Podoabele Prahovei

Într-o vară tulburată de pandemia de *coronavirus*, când toate proiectele de vacanță, de studiu, de odihnă și tratament au fost date literalmente peste cap, s-au ivit, totuși, și câteva „ferestre” care ne-au scos din București, de sub povara stării de urgență sau de alertă, și ne-au purtat în spațiul unor întâlniri științifice, reconfortante spiritual și chiar fizic. Între acestea, *Colocviile societății prahovene de antropologie generală*, desfășurate în stațiunea Cheia, 27–31 iulie 2020, organizate de Centrul Județean de Cultură Prahova (director Anișoara Ștefănuță), și susținute activ de membrii societății, coordonați de profesorul Sebastian Ștefănuță, doctor în filozofie, și de invitații acestuia.

Pentru cei mai mulți dintre noi, Prahova înseamnă în primul rând petrol (sonde, rafinării), vin (podgoriile de la Valea Călugărească, Dealu Mare, Pietroasele), turism (Bucegii, Crucea de pe Caraiman, Castelul Peleş, stațiunile de pe Valea Prahovei – Sinaia, Bușteni, Azuga), și, eventual, casa ridicată de Bogdan Petriceicu Hasdeu în memoria fiicei sale Iulia, casa memorială a pictorului Nicolae Grigorescu de la Câmpina și alte câteva. Dar Prahova a fost și este un centru cultural și științific de prim rang, cu Universitatea sa, cu Teatrul „Toma Caragiu”, o filarmonică, numeroase muzee (unele unicat, pe țară, precum Muzeul Ceasului) și centre de cultură, situate nu numai în capitala județului, la Ploiești, dar și în alte localități renumite pentru tradiția lor culturală și prin istoria lor multiseclară.

În vremea din urmă, pe harta culturală și științifică a județului Prahova au apărut sau s-au revitalizat noi centre, între care o localitate rurală – Starchiojd, comună situată în nord-estul județului, la circa 50 de km de Ploiești și la 20 de km de Vălenii de Munte. „Geografic este o așezare de plai, situată la cam 500 m altitudine, într-un fel de fortăreață naturală colinară, compusă din cinci văi”, după cum ne informează conf. univ. dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată în introducerea la volumul *Starchiojd. Moștenirea culturală (Partea întâi) Locuire, ocupații, meșteșuguri*, Editura Libertas, Ploiești, 2014, inițiatoroa unui proiect cultural-științific realizat împreună cu studenți și masteranzi ai secției de Studii culturale. Etnologie, din cadrul Facultății de Litere de la Universitatea din București. I s-a alăturat Cristian Mușă, absolvent al acestei

specializări, doctor în Litere (Folclor) cu o teză despre *Aspecte ale culturii țărănești din Starchiojd. Mărturii orale și scrise*, publicată la Editura Etnologică, București, 2020 (conducător științific prof. univ. dr. Nicolae Constantinescu). În prezent Cristian Mușa este cercetător științific la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, momentan singurul etnocoerolog din schema de încadrare a Institutului, disciplină în care se autospecializează, având calitatea de a fi și performer, dansator, format de mic în satul natal unde a existat, de multă vreme, o formație de dansuri populare, la școală și la căminul cultural, printre animatoarele acestei tradiții aflându-se o învățătoare-model, evocată cu căldură de fiica acesteia și reținută ca atare de autorii monografiei *Starchiojd. Moștenirea culturală (Partea a doua) Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric, tradiții locale reprezentative*, Editura Mythos, Ploiești, 2015, în capitolul „Icoana unei vieți” de dascăl exemplar: doamna învățătoare Elisabeta (Lucica) Gârbea, pp. 188–191. De altfel, tânărul cercetător își asumă această calitate de *in-sider*, pe de o parte, și de investigator al culturii locale, pe de alta, fiind o „persoană interesată de ceea ce se întâmplă dincolo de ceea ce se vede, adică de emoția implicită generată de manifestările coreice” (*op. cit.*, p. 149). Cristian Mușa putea să-i fi servit ca obiect de studiu Ioanei-Ruxandrei Fruntelată, coordonatoarea proiectului lor de cercetare în satul natal al acestuia, Starchiojd, care glosează, și în baza experienței personale de teren, despre „Emoțiile în cercetarea etnologică a propriei culturi: o problematizare necesară”, în vol. *Dragostea. Opinii, reflecții, ipostaze*, coordonator Anișoara Ștefănuță, Editura Mythos, Ploiești, 2020, pp. 23–34, și notează cu precizie: „Cu siguranță, emoția este un catalizator al amintirii și un organizator al experienței de teren. Ea poate să ducă și la modificări foarte mari în relația dintre cercetător și interlocutor. La Starchiojd (Prahova), de exemplu, începând din anul 2013, când am mers acolo prima oară, ne-am atașat progresiv de interlocutorii noștri și faptul că i-am cunoscut datorită unui etnolog-localnic, Cristian Mușa, a adăugat emoției și *încrederea*, un sentiment greu de obținut, de obicei, pe terenurile de cercetare (chiar «de acasă»), dar care ne obligă să scriem despre acest teren cu toată onestitatea și responsabilitatea, nu din cauză că am putea fi «criticați» de comunitate, ci din cauză că am putea «trăda» în mod ireparabil *încrederea* membrilor ei în noi” (*subl. ns., N. C.*).

Este vorba, în același timp, și despre o *etică a cercetării* pe care, ca etnologi, ne-o asumăm, convingși fiind de faptul că interlocutorii noștri știu sigur mai mult și mai bine decât noi despre propria lor cultură, dar despre care nu au vorbit decât stimulați de întrebările noastre. Altminteri, cum zice unul dintre ei, „N-am auzit, de ce să vorbesc?!”. De aici, o schimbare în chiar lexicul științific, cei de la care au fost culese informațiile folosite în studiile din cele două volume nu mai sunt numiți „informatori”, ci „persoane cu care am stat de vorbă în anul 2013/2014 sau în cercetări anterioare”, „statul de vorbă” presupunând o comunicare informală,

„naturală”, firească, „de la om la om”, de unde și comprimarea „fișei de informator” la câteva date biografice elementare (anul nașterii, locul, numele sub care este cunoscut în sat), fără precizări, credem totuși necesare, despre știința de carte, ocupație, deplasări în țară și în lume (în cazul celor „reprezentativi” acestea nu lipsesc pe de-a-ntregul, iar cel care citește cărțile despre Starchiojd cu creionul în mână le găsește când le caută).

Relația cercetător-informator a devenit o chestiune teoretică de actualitate, fiind „pusă pe tapet” de folcloriști/ etnologi/ antropologi încă din secolul trecut (poate și mai dinainte), pe măsură ce termenii binomului „noi” (cercetătorii, investigatorii culturii) – „ceilalți”/„ei” (nativii, ruralii, creatorii, păstrătorii, transmițătorii propriei lor culturi) au devenit mai apropiați unul de celălalt, mai ales în terenurile de acasă, dar și în cele consacrate „departelui”, „celuilalt”, în urma unor contacte prelungite, repetate. Este ceea ce formulează clar, fără echivoc, profesorul american Barre Toelken, într-un studiu al său de referință, *The Dynamics of Folklore*. Revised and expanded edition, Utah State University Press, Logan, Utah, 1996, care, în capitolul “Collector and Informant” formulează tranșant necesitatea acestei schimbări: „Am putea beneficia în mare măsură prin eliminarea termenilor *culegător și informator* în favoarea lui *cercetător și purtător al tradiției*, dar vechii termeni sunt așa de rezistenți încât o schimbare nu pare realizabilă. În orice caz, trebuie să recunoaștem că informatorul nu este nici subiectul nici obiectul cercetării noastre. (...) Mai degrabă, purtătorii de tradiții sunt colegii noștri cunoscători, „viile” noastre biblioteci de tradiții, principalele noastre resurse pentru expresiile pe care încercăm să le înțelegem. Fără ei și fără cooperarea acestora, cei mai mulți folcloriști și-ar căuta de lucru la colțul străzii”.

„Pendant vizual” al celor două volume despre *Starchiojd. Moștenirea culturală* (I, 2014, II, 2015) și, parțial, al tezei de doctorat a lui Cristian Mușă (2020), în același an apare albumul *Podoabele Prahovei. Mărturii ale artei populare din Starchiojd: ștergare, fețe de pernă, fețe de masă și batiste*, (Foto 1) coordonator Anișoara Ștefănuță, Editura Mythos, Ploiești, 2020, cu un „Studiu introductiv” în română (pp. i–xii) și în engleză (pp. xiii–xxv), cuprinzând, pe o sută șaptezeci de pagini ilustrate color, artefactele păstrate în muzeul Liceului Tehnologic din Starchiojd și în colecția personală a etnologului Cristian Mușă. Coordonatoarea proiectului concretizat în volumul amintit, editat de Centrul Județean de Cultură Prahova cu sprijinul Consiliului Județean Prahova, d-na Anișoara Ștefănuță, are o bună pregătire de specialitate și vine la Ploiești cu experiența acumulată în domeniul culturii populare la Centrul Județean de Cultură de la Galați, unde a funcționat o bucată de vreme.

Scurtele mențiuni în legătură cu „istoria” obiectelor păstrate în fondul muzeal local lasă loc altor completări, necesare, dar greu de obținut, atâta timp cât colecționarea mostrelor s-a făcut mai mult sau mai puțin la întâmplare, fără intenția de a fi supuse studiului sistematic, științific,

cât mai mult ca o modalitate de a păstra ceea ce se afla, inevitabil, într-un proces de pierdere, cu atât mai mult cu cât materialul (pânza, ața, lâna) erau prin natura lor extrem de perisabile, mult mai mult decât lutul ceramicii tradiționale, lemnul sau piatra din construcții etc. Așa se face că nici măcar informații elementare cu privire la data „culegerii”, necum la data (anul, anii) confecționării lor, la numele femeilor care le-au făcut nu au fost reținute; la drept vorbind, orice fată, tânără, femeie din „locația” Starchiojd din utima sută de ani putea să fie „autoarea” unui astfel de artefact, fără ca vreuna dintre ele să-și aroge „paternitatea” asupra feței de masă sau feței de pernă, asupra ștergarului sau batistei aflate în casă, în lada de zestre sau în camera sa „de ținere”. Nici analiza comparată a motivelor ornamentale care împodobesc obiectele de uz casnic sau sărbătorec, făcută cu multă știință de Anișoara Ștefănuță, nu aduce lămuriri certe cu privire la un stil local sau la vreo particularitate locală (zonală) specifice (vezi pp. v–vi), deși adâncirea studiului ar putea să releve calitatea de „model” a unei cusătorese profesionalizate, într-o vreme sau alta.

Mi-a reținut atenția „coincidența” neîntâmplătoare a prezenței unei figuri antropomorfe selectată de editorii albumului *Podoabele Prahovei* și de realizatorul copertei la studiul lui Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, Editura Meridiane, 1979; prima, decupaj de pe un ștergar de nuntă din colecția păstrată la muzeul Liceului Tehnologic din Starchiojd (vezi și mai sus), a doua într-un colaj realizat de autorul copertei, Veniamin Micu, asemănătoare (Foto. 2, imaginea din stânga jos), în mare, cu fig. 23, „Siluetă umană pe o scoarță oltenească”, la Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, 1991. De văzut, în aceeași serie de reprezentări, planșele 10 și 11, „Lăicer cu motive antropomorfe și pomul vieții, începutul sec. al XX-lea, Moldova”, respectiv „Lăicer cu motive antropomorfe, avimorfe, vegetale și geometrice, începutul sec. al XX-lea, Moldova” (Foto. 3), din volumul colectiv *De la fibră la covor*, coordonatori științifici dr. Georgeta Stoica și dr. Elena Postolachi, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, p. 212.

În reprezentarea din Starchiojd, personajul feminin, repetat de trei ori, simetric, în cele două planuri ale ștergarului, poartă în mâna dreaptă „pomul vieții”. Arătat la nuntă, ștergarul nu are doar o semnificație festivă, dar aduce cu sine și un sens mai înalt, acela al perpetuării vieții prin căsătorie. Golit sau nu de semnificațiile lui originare, simbolul repetat în forme ale artei populare lasă să plutească în jurul lui o aură mitică.

Covoarele, păretarele, ștergarele, fețele de masă ale țăranilor din Starchiojd ori de aiurea, păstrate în casă, în muzee sau în albume, sunt documente și vehicule ale memoriei culturale a umanității. Albumul, făcut de oameni de specialitate, profesioniști ai lucrului cu documentul etnografic, are calitatea de a înveșnici, prin tipărire, obiecte vechi, supuse inevitabil, degradării.

Memoria peliculei, mai rezistentă decât pânza și firul de ață, păstrează o artă de veche tradiție și poate, eventual, stimula interesul celor de astăzi să reia lucrul de mână, să preia modele sau să creeze altele noi, reînnoind firele unei îndeletniciri străvechi.



Foto 1.

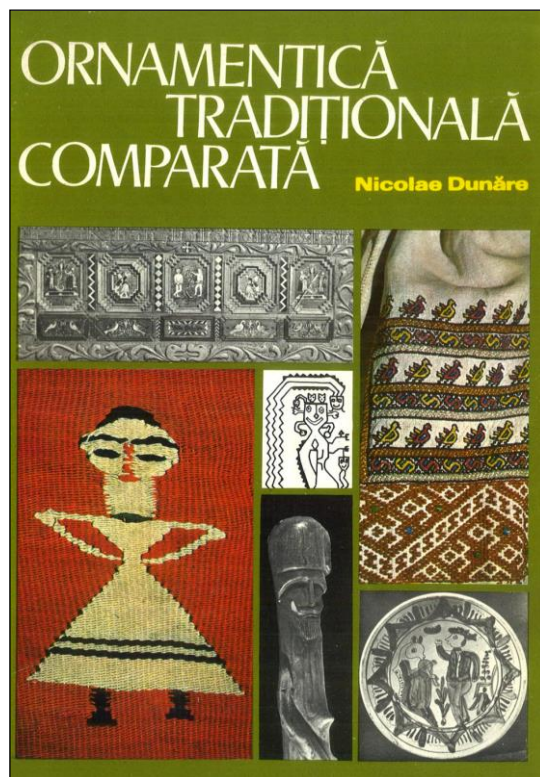


Foto 2.



Foto 3.

EVENIMENTE ȘI ACTIVITĂȚI

*

EVENTS AND ACTIVITIES

